

І. А. Дем'янчук,
здобувач, Національний університет ДПС України, м. Ірпінь

ЕКОНОМІЧНА ТУРБУЛЕНТНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу економічної турбулентності в Україні. Виявлено тенденції турбулентної зміни показників економічного розвитку та виявлено перспективи їх змін.

The article is sanctified to the analysis of economic turbulence in Ukraine. The tendencies of turbulent change of economic development indexes and the prospects of their changes are educed.

ВСТУП

Динаміка та закономірності економічних змін привертають до себе увагу багатьох економістів. Грунтовні дослідження у цій галузі могли сприяти зменшенню глибини кризових явищ та швидшому відновленню економіки. Однак протягом останніх двадцяти років досліджень в рамках класичних теорій ділового циклу недостатньо. Все більше зарубіжних вчених звертає увагу на скорочення тривалості фаз ділового циклу та посилення в наслідок цього економічних стресів.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Циклічні коливання в економіці досліджуються багатьма фахівцями з макроекономіки та фінансів. Основи теорії регулювання циклічних коливань, які були закладені ще Дж. Кейнсом, на сьогоднішній день знайшли свій розвиток у багатьох економічних школах. Представники зарубіжних економічних шкіл все частіше у своїх дослідженнях звертаються до поняття економічної турбулентності, серед них Ф. Котлер [1], Дж. Касліоне [1], Т. Мулін [3] та ін. Вітчизняними фахівцями ця проблема тільки починає досліджуватися і потребує ґрунтовних напрацювань. Особливо гостро відчувається нестача аналітичних напрацювань у цій сфері, тому метою статті є аналіз динаміки економічної турбулентності в Україні та оцінка тенденцій її розвитку.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Традиційно головним показником, за яким можна оцінити циклічність розвитку економіки, вважають ВВП. На наш погляд, дослідження економічної турбулентності також необхідно розпочати із аналізу реального та номінального ВВП (рис. 1—2).

Динаміка дефлятора ВВП засвідчує наявність глибокої структурної кризи, оскільки в Україні все

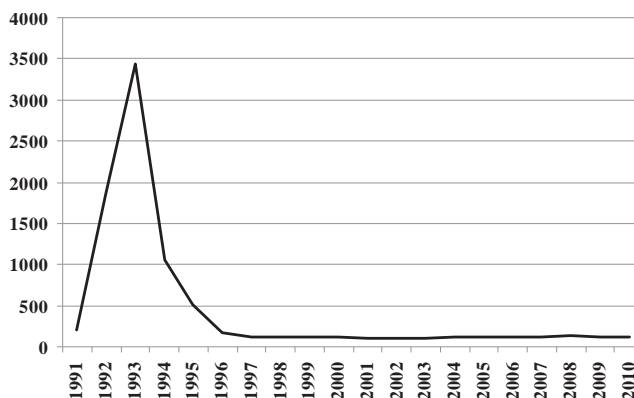

Рис. 1. Дефлятор ВВП у 1991—2010 рр.

ще не відбулося відновлення економіки.

Динаміка ВВП по відношенню до 1990 р. також ілюструє наявність глибокої кризи починаючи з 1991 р., відновлення економіки, яке розпочалося у 1999 р., тривало до 2008 р., у якому було перерване світовою фінансово-економічною кризою. Динаміка індексів фізичного обсягу ВВП та ВВП на душу населення свідчить про наявність над коротких циклів в економіці України (до 4 років), що є проявом турбулентних змін. Ситуація в Україні відрізняється особливою складністю, оскільки відбувається накладання затяжної кризи, яка почалася у 1991 р., та поточних циклічних кризових явищ.

На наш погляд, робити висновки про тенденції подальших економічних змін та шляхи їх регулювання лише на основі динаміки ВВП некоректно, тому необхідно проаналізувати динаміку економічних показників, які також є чутливими до циклічних коливань. Передусім проаналізуємо динаміку обсягів промислового виробництва [2] (рис. 3).

Як видно з рис. 3, динаміка обсягів промислового виробництва має виражений циклічний характер — з 2001 по 2004 рр., з 2004 по 2008 рр. та з 2008 рр. по теперішній час. Таким чином, середня тривалість ділового циклу становить приблизно чотири роки. Такий термін є надто коротким і не дозволяє економіці України, яка не відновилася після структурної кризи, швидко долати наслідки нових кризових коливань. Виразений циклічний характер має динаміка інвестицій в основний капітал [2] (рис. 4).

Як видно з рис. 4, цикли тривають з 1998 р. по 2001 р., з 2001 по 2004 рр., з 2004 по 2008 рр. та з 2008 р. по теперішній час, тобто динаміка циклічності співпадає із попереднім показником. Тривалість циклу дає підстави вести мову про турбулентний характер освоєння інвестицій в економіці України.

Важливим показником є динаміка обсягів виконаних будівельних робіт [2] (рис. 5).

З графіку, зображеного на рис. 5, також видно циклічність динаміки обсягів виконаних будівельних робіт. Тривалість циклу є ще коротшою, порівняно з попередніми показниками, і складає приблизно три роки. Це зумовлено тим, що будівельна галузь однією з перших реагує на турбулентні спади. Для пом'якшення турбулентних коливань в економіці держава має застосовувати такі фіскальні важелі, які були б максимально гнучкими і швидко реагували а зміну макроекономічної кон'юнктури. Об'єктами регулювання фіскальної політики мають виступати ті чинники, які ще більше провокують поглиблення економічної турбулентності. Передусім це динаміка інфляції та зайнятості населення. Якщо регулювання інфляції має відбуватися як фіскальними, так і монетарними важелями, то зменшення коливань зайнятості можна досягти за рахунок виваженого застосування фіскальних важелів. Так, заходи податкового стимулювання, які застосовувалися державою по відношенню до малого бізнесу, відносно стабілізували чисельність зайнятих у ньому, що сприяло виробленню певного бар'єрного захисту до турбулентних змін [2] (рис. 6).

Як видно з графіку, зображеного на рис. 6, циклічні коливання числа зайнятих у малому бізнесі є згладженими.

За своєю економічною сутністю циклічні коливання є нормальним явищем, що виконує регулювальну функцію — відновлення ринкової рівноваги. Однак коли цикли стають надто короткими за рахунок скорочення тривалості періоду зростання, скорочення тривалості ділового циклу починає грати проти економічного зростання в країні, оскільки економіка по-

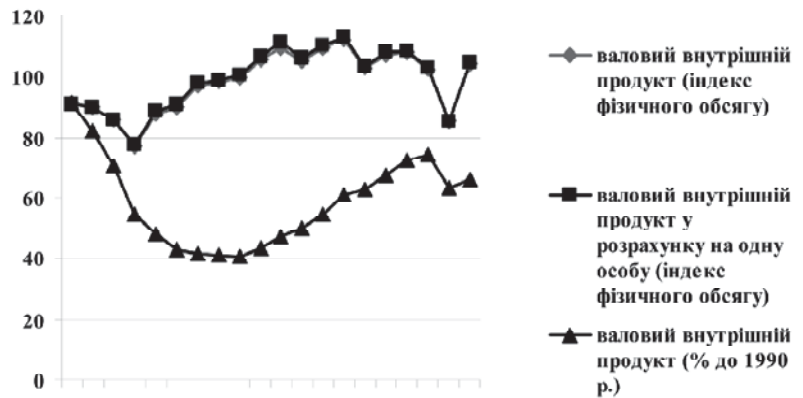

Рис. 2. Динаміка фізичних індексів ВВП

вністю не відновлюється від попереднього економічного стресу. Саме тому фіскальні важелі в умовах турбулентності мають бути направлені на скорочення тривалості кризи і депресії та продовження терміну піднесення.

Не останню роль у досягненні такої мети відіграє стимулювання сукупного попиту на внутрішньому ринку при одночасному обмеженні імпорту (інакше тоді буде відбуватися стимулювання економіки інших країн). Стимулювання сукупного попиту є рушійною силою збільшення обсягів пропозиції, що є своєрідним локомотивом прискорення економічного розвитку. В Україні динаміка сукупного попиту регулювалася спонтанно, тому і вплив її на економічний розвиток однозначно оцінити дуже складно [2] (рис. 7).

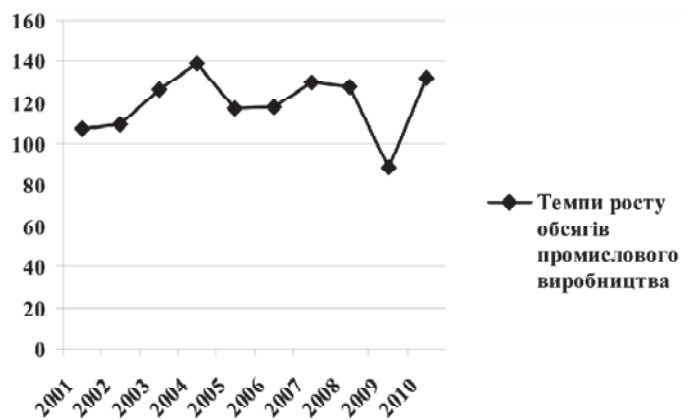

Рис. 3. Динаміка обсягів промислового виробництва, %

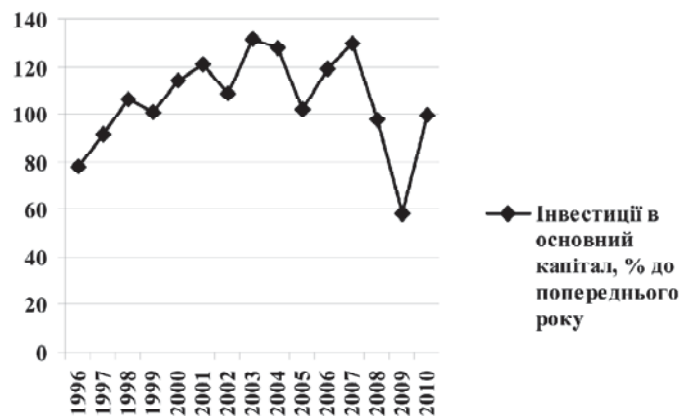

Рис. 4. Темпи росту інвестицій в основний капітал

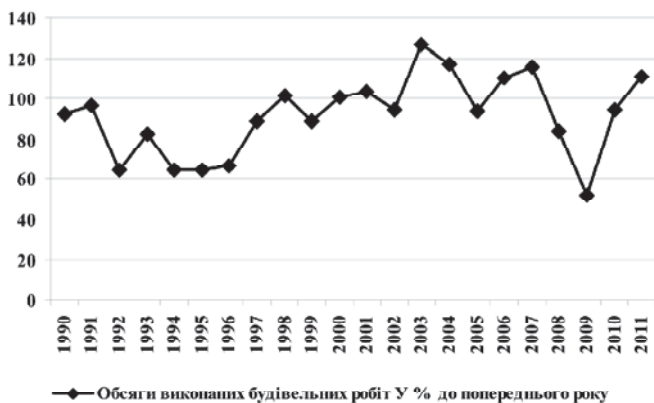

Рис. 5. Динаміка обсягів виконаних будівельних робіт

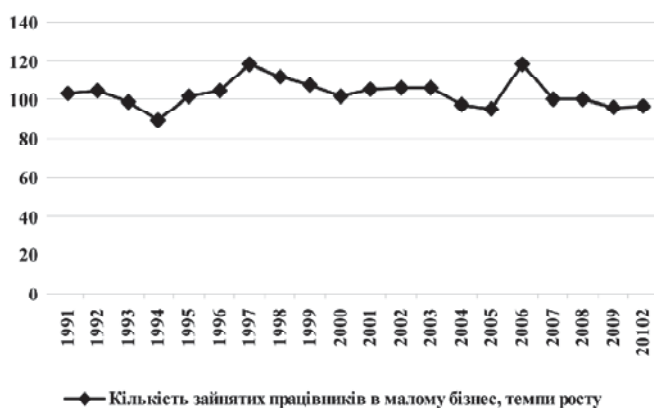

Рис. 6. Темпи приросту зайнятих у малому бізнесі, %

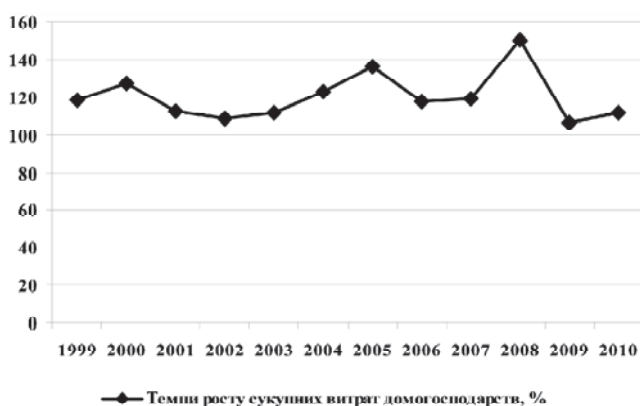

Рис. 7. Темпи росту сукупних витрат домогосподарств, %

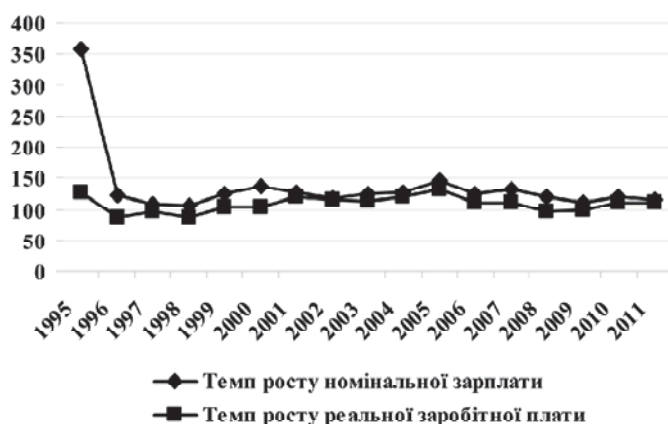

Рис. 8. Динаміка номінальної та реальної зарплати

Як видно з графіку, зображеного на рис. 7, виражені циклічні коливання для динаміки сукупних витрат домогосподарств відсутні. Це свідчить про те, що держава не повністю використовувала потенціал вітчизняних домогосподарств для стимулювання відновлення національної економіки. Невдалою спробою стимулювання внутрішнього попиту за рахунок стимулювання збільшення сукупних витрат домогосподарств була лібералізація споживчого кредитування у 2007 р. (на графіку це відображено різким зростанням кривої), коли банки знизили вимоги до кредитоспроможності позичальників та надавали кредити в іноземній валюті тим особам, які доходів у іноземній валюті не мали. У подальшому цей фактор виступив одним із каталізаторів кризи вітчизняної банківської системи.

На наш погляд, з метою зменшення наслідків економічної турбулентності, несолідно стимулювати сукупні витрати домогосподарств фіскальними важелями, при цьому застосування стимулів має бути цільове — на що конкретно мають витрачати більше коштів домогосподарства. При цьому не забувати про стимулювання пріоритетності споживання вітчизняної продукції.

Ведучи мову про сукупні витрати домогосподарств, не можна залишити поза увагою динаміку номінальної та реальної зарплати [2] (рис. 8).

Як видно з графіків, зображених на рис. 8, темпи росту номінальної та реальної зарплати також прив'язані до зміни фаз ділового циклу (цикл короткий — 3 роки), однак коливання є згладженими, що свідчить про те, що більшість економічних проблем і держава, і корпоративний сектор намагаються вирішити за рахунок зарплати найманих працівників. Доки така тенденція зберігатиметься, будь-які важелі, які застосовуватимуться з метою стимулювання збільшення сукупних витрат, будуть неефективними, оскільки більша частина доходів громадян витрачатиметься на оплату комунальних послуг та товари першої необхідності. А така ситуація ніяк не може сприяти розвитку промислового виробництва та відновленню економіки. В умовах турбулентності це є особливо небезпечним, оскільки тривалість циклу скорочується, а часовий лаг між зростанням зарплати та відновленням платоспроможного попиту залишається незмінним.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, економічне життя України має турбулентний характер, який поєднується із глибокою кризою, яка почалася у 1991 р., що значно ускладнює застосування фіскальних важелів. З метою пом'якшення економічних стресів та відновлення економіки фіскальні важелі мають бути направлені на скорочення тривалості періоду спаду і депресії та продовження періоду економічного зростання. Перспективою подальших досліджень є обґрунтування напрямів застосування фіскальних важелів з метою прискорення темпів економічного зростання.

Література:

1. Котлер Ф., Касліоне Дж. А. Хаотика: управління та маркетинг в епоху турбулентності/ Ф. Котлер, Дж. А. Касліоне. — К.: Хімджест, ПЛАСКЕ. — 2009. — 208 с.
2. Офіційний веб-сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
3. Tom Mullin. Turbulent times for fields// New Scientist. — November. — 11. — 1989: www.fortunecity.com.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2012 р.